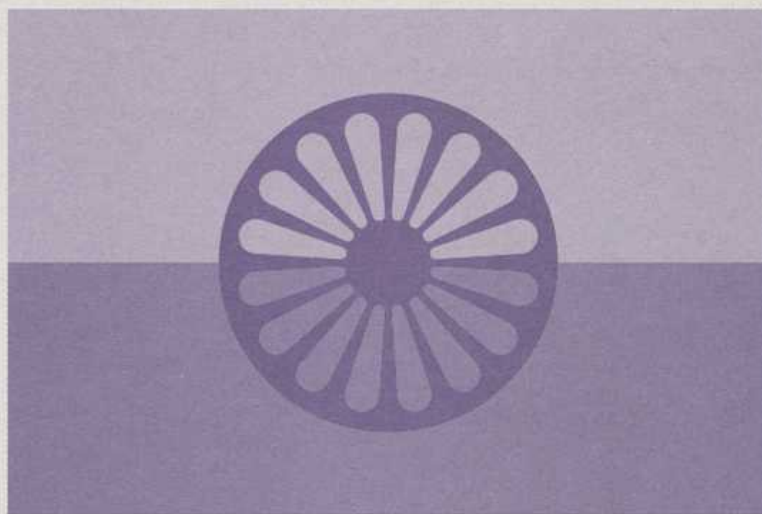


SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS



Z OBSAHU: MARUSHIAKOVA, Elena – POPOV, Vesselin:
Politiky zamerané na Cigánov/Rómov v strednej,
juhovýchodnej a východnej Európe
v období komunistickej vlády
KILIÁNOVÁ, Gabriela: Postavy Rómov v slovenských
a rómskych rozprávaniach
HRUSTIČ, Tomáš: Faktory ovplyvňujúce
náboženské koverzie Rómov

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) vychádza päťkrát ročne v Ústave etnológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Prvé štyri čísla každého ročníka sú v slovenskom jazyku, piate číslo je v anglickom jazyku.

Slovenský národopis prezentuje výsledky výskumu v oblasti etnológie, kultúrnej/sociálnej antropológie a príbuzných disciplín. Príspevky uverejnené v časopise sú teritoriálne orientované na územie Slovenska a región Strednej Európy, zamerané sú na analýzu sociálnych javov založenú na dátach získaných prostredníctvom terénneho výskumu. Redakcia časopisu preferuje príspevky analytického, teoretického alebo syntetizujúceho charakteru, ktoré prispievajú k aktuálnym diskusiám v sociálnych vedách. Tematicky je časopis zameraný najmä (nie však výhradne) na etnický, kultúrny a historický vývin v Strednej Európe, na sociálne a kultúrne aspekty ekonomickej a politickej transformácie, na modernizačné procesy v urbánnom i rurálnom prostredí, na etnickú a menšinovú problematiku, na problémy kultúrneho dedičstva v európskom kontexte, ako aj na dejiny spoločenskovedných disciplín. Okrem problémovo orientovaných vedeckých štúdií časopis uverejňuje tiež materiállové štúdie, recenzie a anotácie kníh, rozhovory, diskusné príspevky a správy o dianí v sociálnych vedách. Časopis poskytuje priestor na diskusie o kľúčových problémoch v sociálnych vedách, ako aj na kritické komentáre k publikovaným príspevkom. Uverejnené štúdie prešli obojstranne anonymným oponentským konaním, oponenti sa vyberajú z medzinárodného okruhu odborníkov.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Gabriela Kiliánová

PREKLADY

John Minahane (do angličtiny)

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Hana Hlôšková

Michaela Ferencová

Tatiana Bužeková

Tatiana Podolinská

JAZYKOVÉ KOREKTÚRY

Zora Vanovičová (slovenčina)

John Connolly (angličtina)

EEDAKČNÁ RADA

Marta Botíková, Dušan Deák, Lubica Droppová, Bernard Garaj, Martin Kanovský, Eva Krekovičová, Jan Krist (ČR), Peter Salner, Zdeněk Uherek (ČR), Miroslav Válka (ČR), Iveta Zuskinová

REDAKČNÝ OKRUH

Regina Bendix (Georg August University of Göttingen, Germany), Michal Buchowski (Adam Mickiewicz University of Poznań, Poland), Ingrid Slavec Gradišnik (Slovenian Academy of Sciences and Arts, Slovenia), Ullrich Kockel (University of Ulster, United Kingdom), Vladimir Penchev (Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria), Dragana Radojičić (Serbian Academy of Sciences and Arts, Serbia), Klaus Roth (Ludwig Maximilian University of Munich, Germany), Davide Torsello (University of Bergamo, Italy), Helena Wulff (University of Stockholm, Sweden), Elena S. Uzeneva (Russian Academy of Sciences, Russia)

OBÁLKA

Rómska zástava, ktorá bola prijatá na 1. Medzinárodnom kongrese Cigánov (8.-12.4.1971 v Londýne).

HOSŤUJÚCI EDITOR

Tomáš Hrustič

Slovenský národopis je evidovaný v medzinárodných bibliografických databázach: MLA, CEEOL, Ulrich's, Willings, CEJSH a ERIH (impaktovaná databáza ESF)

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

EDITORIAL

Hrustič, Tomáš – Podolinská, Tatiana: Editorial..... 267

ŠTÚDIE

Marušiaková, Elena – Popov, Vesselin: Politiky zamerané na Cigánov/Rómov v strednej, juhovýchodnej a východnej Európe v období komunistickej vlády 269

Kiliánová, Gabriela: Postavy Rómov v slovenských a rómskych rozprávaniach..... 290

Hrustič, Tomáš: Faktory ovplyvňujúce náboženské konverzie Rómov.... 306

MATERIÁLY

Man n, Arne: Memoráty ako dôležitá súčasť poznania rómskeho holokaustu 323

Hrustičová, Ľudmila: Letničné hnutie medzi Rómami (na príklade dvoch zborov z východného Slovenska) 335

Belišová, Jana: Premeny a nové trendy v rómskej hudbe..... 344

REZERVOVANÉ PRE

Evaluácia výkonu terénnej sociálnej práce v marginalizovaných rómskych komunitách (Tomáš Hrustič)..... 363

Projekt „Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou“ (SIRONA) (Tatiana Podolinská)..... 367

ROZHLADY – SPRÁVY – GLOSÝ

Životné jubileum Petra Marákyho (Peter Slavkovský) 373

Medzinárodný workshop „Romani

Pentecostalism“ (Tatiana Podolinská)..... 374

Medzinárodná konferencia „Romani mobilities in Europe“ (Tomáš Hrustič) 376

RECENZIE – ANOTÁCIE

G. Kiliánová – E. Kowalská – E. Krekovičová, Eva (eds.): My a tí druhí v modernej spoločnosti (Zdeněk Uher) 378

O. Danglová: Výšivka na Slovensku. Embroidery in Slovakia (Alena Jeřábková) 381

L. Grešková (ed.): Pastorácia Rómov (Hľadanie rómskeho Boha) (Ľudmila Hrustičová)..... 382

Romano Džaniben. Časopis romistických štúdií (Juraj Štofaj)..... 385

Antropolog wobec współczesności /Antropológ zoči-voči súčasnosti/ (Rastislava Stoličná) 388

J. Reichel: Kapitoly metodologie sociálnych výzkumů (Karol Krpala) 390

K. Tóth – L. Végh (eds.): Emlékkönyv Arany László tiszteletére (Marta Botíková)..... 391

M. Tomandl – L. Procházka (eds.): Tradiční lidová architektura: Opera Ethnologica Archivalia (Ladislav Mlýnk a)..... 393

J. V. Grohmann: Pověsti z Čech (Jan Luffe r) 395

J. Luffer: Strašidelný chrám v horách. Japonské lidové pohádky a pověsti (Jana Šoucová)..... 397

P. Freedman: Jídlo. Dějiny chuti (Rastislava Stoličná)..... 398

CONTENTS

EDITORIAL

Hruštíč, Tomáš – Podolinská, Tatiana: Editorial..... 267

ARTICLES

Marushiakova, Elena – Popov, Vesselin: Policies Aimed at Gypsies/Roma in Central, Southeastern and Eastern Europe during the Period of Communist Rule 269

Kiliánová, Gabriela: The Characters of Roma in Slovak and Romani Narratives..... 290

Hruštíč, Tomáš: Factors Influencing the Religious Conversion of Roma. Using the Example of Conversions to the Jehovah's Witnesses and Charismatic Movements in Eastern Zemplín..... 306

RESEARCH REPORTS

Man n, Arne: Memorats as a Significant Component of Knowledge of the Romani Holocaust..... 323

Hruštíčová, Ludmila: The Pentecostal Movement Among Roma..... 335

Belišová, Jana: Changes and New Trends in Romani Music..... 344

RESERVED FOR

Hruštíč, Tomáš: Performance Evaluation of Social Fieldwork in Marginalised Romani Communities ... 363

Podolinská, Tatiana: Project “Social Inclusion of Roma by Religious Means” (SIRONA)..... 367

NEWS

Peter Maráky's Life Jubilee (Peter Slavkovský)..... 373

International Workshop “Romani Pentecostalism” (Tatiana Podolinská)..... 374

International Conference “Romani

Mobilities in Europe” (Tomáš Hruštíč)..... 376

BOOK REVIEWS – ANNOTATIONS

G. Kiliánová – E. Kowalská – E. Krekovičová (eds.): We and the Others in Modern Society. Constructions and Transformations of Collective Identities (Zdeněk Uherek)..... 378

O. Danglová: Embroidery in Slovakia (Alena Jeřábková)..... 381

L. Grešková (ed.): The Pastoration of Roma (In Search of the Romani God) (Ludmila Hruštíčová)..... 382

Romano Džaniben. Journal of Romistic Studies (Juraj Štöfej)..... 385

Antropolog wobec współczesności /The Anthropologist vis-a-vis the Present/ (Rastislava Stoličná)..... 388

J. Reichel – Chapters of the Methodology of Social Research (Karol Krpála)..... 390

K. Tóth – L. Végh (eds.): Emlékkönyv Arany László tiszteletére (Marta Botíková)..... 391

M. Tomandl – L. Procházka (eds.): Traditional Folk Architecture: Opera Ethnologica Archivalia (Ladislav Mlýnk a)..... 393

J. V. Grohmann: Legends from the Czech Lands (Jan Luffe r)..... 395

J. Luffer: Ghostly Temple in the Mountains. Japanese Popular Tales and Legends (Jana Šoucová)..... 397

P. Freedman: Food. A History of Tastes (Rastislava Stoličná)..... 398

„Romistické“ monotematické číslo *Slovenského národopisu* vychádza po viac ako dvadsiatich rokoch (naposledy v r. 1988, 36/1).

Táto problematika v prvej porevolučnej dekáde oprávnenne zažila svoj boom, keď sa Rómovia ocitli vo vedeckom fokuse hneď viacerých spoločenských disciplín: etnológie, antropológie, religionistiky, sociológie, demografie a i. Vzhľadom na „spoločenskú aktuálnosť“ tejto problematiky sa dá povedať, že tento záujem pretrváva doposiaľ. Istý posun možno sledovať aj v spoločenskej praxi. Ak na začiatku 90. rokov to boli predovšetkým zahraničné nadácie, ktoré boli zadávateľmi projektov cieľovo orientovaných na marginalizované komunity Rómov, dnes sa iniciatíva presúva viac na špecializované domáce inštitúcie. V tomto období prebehli niektoré pilotné projekty a publikovali sa niektoré základné publikácie. Zámerom redakcie preto bolo ohliadnuť sa späť a pokúsiť sa bilancovať, kam sa za posledných dvadsať rokov etnologický výskum Rómov na Slovensku posunul.

Domnievame sa, že aktuálne romistické číslo *Slovenského národopisu* svojím zložením reprezentuje súčasný trend v etnologickom výskume Rómov na Slovensku. Autori, ktorí v ňom dostali priestor, zastupujú generačné spektrum romistického bádania od staršej a strednej generácie až po najmladšiu, začínajúcu generáciu. Rovnako aj tematickým zložením uverejnených štúdií toto číslo reflektuje trendy, ktoré boli a sú v uplynulých dvadsiatich rokoch v etnológii Rómov aktuálne.

Úvodná prehľadová štúdia Eleny Marushiakovej a Vesselina Popova analyzuje postavenie Rómov/Cigánov v období socializmu v krajinách východnej a strednej Európy a všíma si, akým spôsobom ovplyvnili vládne politiky spomenutých štátov ďalší vývoj Rómov v týchto krajinách.

V rámci slovenskej etnológie a folkloristiky sa tiež venovala pozornosť obrazom menšín vo folklórnych žánroch, ktoré plne odrážajú pozitívne aj negatívne stereotypy väčšinovej spoločnosti voči menšinám. Štúdia Gabriely Kiliánovej sa venuje práve obrazom Rómov v rozprávaniach, no neostáva iba pri analýze hetero-obrazov, ale všíma si aj to, akým spôsobom v týchto rozprávaniach vidia Rómovia sami seba.

V uplynulom desaťročí získavajú veľkú pozornosť nielen v rámci bádania na Slovensku, ale aj v európskom kontexte výskumy religiozity Rómov, s dôrazom na štúdium náboženských konverzií a hlavne pôsobenie rozličných letničných a charizmatických hnutí. V aktuálnom čísle túto tému reprezentujú štúdie Tomáša Hrustiča a Ľudmily Hrustičovej.

Ďalšou dôležitou oblasťou, ktorú aktuálne číslo SN reflektuje, je etnomuzikologický výskum rómskych piesní. Tento výskum má nielen striktno vedecký charakter, ale aj veľký potenciál v približovaní rómskej kultúry majorite, čo dokazuje aktuálny spoločenský úspech projektu *Phurikane gila* a *After Phurikane*, ktorý je popularizačným vyústením vedeckej práce Jany Belišovej. Autorka v tomto čísle približuje „najnovšiu vrstvu“ súčasných rómskych piesní.

V deväťdesiatych rokoch sa v slovenskej spoločnosti začal tematizovať holokaust Rómov. Výskumu rómskeho holokaustu sa venujú viaceré významné mimovládne organizácie (Nadácia Milana Šimečku) a pripomínajú si ho viaceré rómske osobnosti a organizácie. V predkladanom čísle *Slovenského národopisu* prináša Arne Mann niektoré nové pohľady na tieto tragické udalosti, sprostredkované očami pamätníkov.

V prvej dekáde 21. storočia na Slovensku prebehlo viacero projektov zameraných na riešenie tzv. rómskej problematiky, ktoré boli buď súčasťou vládnych politík, alebo boli

realizované viacerými mimovládnyimi organizáciami. V poslednom období sú aktuálne aj aplikované projekty, ktorých súčasťou je etnologický výskum. Otvára sa tiež nová perspektíva využitia etnológie a sociálnej antropológie pri evaluačných typoch projektov. O dvoch takýchto projektoch informujeme v rubrike „Vyhradené pre“. Romistickej problematike sú venované aj niektoré príspevky v „Správach“ a „Recenziách“.

Súčasnú monotematickú časť *Slovenského národopisu* má viac informatívny ako diskusný charakter. To však neznamená, že v slovenskej romistike, etnológii a antropológii zameranej na výskum Rómov niet o čom diskutovať. V redakcii sa predbežne zhromaždili príspevky, ktoré takúto diskusiu otvárajú. Veríme, že v dohľadnom čase sa k tejto téme v rámci *Slovenského národopisu* vrátíme.

Tomáš Hrustič – Tatiana Podolinská

FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE NÁBOŽENSKÉ KONVERZIE RÓMOV NA PRÍKLADE KONVERZIÍ K SVEDKOM JEHOVOVÝM A CHARIZMATICKÝM HNUTIAM VO VÝCHODNOM ZEMPLÍNE¹

TOMÁŠ HRUSTIČ

*Mgr. Tomáš Hrustič, PhD., Ústav etnológie SAV, Klemensova 19,
813 64 Bratislava,
tomhrustic@gmail.com*

This paper analyses the religious conversion of Roma in a region of eastern Slovakia of mixed ethnic and religious composition, focusing on the most important factors which influence this phenomenon. The conclusions also take account of the heterogeneity of Roma in the locality under examination, since the Romani communities there have different social levels, living conditions and degrees of contact with the majority. Religious conversion is a complicated process, with a number of determinants playing their parts. For the purposes of the paper's interpretative framework, it seems most advantageous to use the stage model of religious conversion; family and social bonds are equally important, and also the personality of the missionary. The disposition of Roma towards religious conversion is strikingly influenced by factors of social control and the firm social structure in the community. Analysis of conversion narratives has shown that an individual crisis in various life situations, together with personal and social factors, functions as the starting mechanism of religious conversion. The fact that in several localities Roma have a tendency to convert in larger numbers may be caused by the fact that social exclusion can evoke more individual crisis situations, which in certain circumstances (presence of a religious mission, weakened social structure of the community etc.) can result in larger waves of religious conversions.

Kľúčové slová: Rómovia, náboženská konverzia, letničné a charizmatické hnutia, svedkovia Jehovovi

Key words: Roma, religious conversion, Pentacostal and Charismatic movements, Jehovah's Witnesses

Na základe predchádzajúcich terénnych výskumov a štúdií na Slovensku sa javí, že Rómovia v niektorých lokalitách majú oveľa väčšie tendencie k náboženskej konverzii ako majoritné obyvateľstvo.² Z toho vyplýva viacero výskumných otázok, ktoré sa sústreďujú okolo jednej základnej otázky, ktorá sa pokúša nájsť odpoveď, prečo Rómovia konvertujú k náboženským hnutiam v oveľa väčšej miere ako majorita.³ Pre potreby predkladanej štúdie sa sústredím výhradne na niektoré faktory, ktoré sa na základe výskumu javia ako kľúčové v ovplyvňovaní náboženských konverzií Rómov v lokalite, v ktorej som realizoval terénny výskum. Tiež si všimam, aký je stav náboženských konverzií u sociálne segregovaných Rómov a aké majú tendencie k náboženským konverziám Rómovia žijúci viac integrované medzi majoritnou populáciou. V niektorej odbornej literatúre (KOVÁČ - MANN 2003) sa často diskutuje o hypotéze, že Rómovia majú tendencie konvertovať aj vďaka tomu, že konverziou k náboženskému hnutiu nadobúdajú náboženskú identitu, ktorá im do určitej miery kompenzuje a nahrádza subjektívne a objektívne vnímanú stigmatizujúcu etnickú identitu. Je zrejmé, že po náboženskej konverzii dochádza k preskupeniu hodnôt, ktoré má výrazný vplyv na identitu konvertitov, no tento proces je oveľa zložitejší a do hry tu vstupujú aj ďalšie faktory, ktoré sa v nasledujúcej práci pokúsím bližšie odhaliť.

Odpoveď na tieto otázky som formuloval na základe výskumu konkrétnej lokality a konkrétnych rómskych komunit. To znamená, že bude len veľmi ťažké použiť nasledujúce zistenia ako všeobecne platné pravidlá, ktoré by ašpirovali na platnú teóriu. Napriek tomu som sa však pri niektorých záveroch pokúsil o isté zovšeobecnenia, ktoré podrobný výskum rómskej religiozity v iných lokalitách buď potvrdí, alebo vyvráti. V každom prípade závery tejto práce môžu poslúžiť ako dobrý základ pre ďalší komparatívny výskum náboženských konverzií Rómov nielen na Slovensku, ale aj v širšom kontexte Strednej a Východnej Európy.

V tejto štúdií používam všeobecný termín Rómovia, v adjektívnej forme rómsky, rómska, rómske. Toto označenie používam preto, že ľudia, medzi ktorými som dlhodobo pôsobil na východnom Slovensku, sa tak sami nazývajú a v rómčine, ktorá je ich materinským jazykom, je tento endoetnonym prirodzený. Je pravda, že mnohí z nich používajú aj termín „Cigán“, avšak len keď hovoria po slovensky a toto označenie sa v mnohých prípadoch vníma deklasujúco. Ak citujem, parafrázujem, alebo odkazujem na iných autorov, zachovávam ich terminológiu, rovnako zachovávam terminológiu, ktorú použili informátori vo svojich výpovediach. Na viacerých miestach, kde potrebujem vymedziť skupinu všetkých ľudí, ktorí nie sú Rómovia, používam termíny nerómsky, nerómske, nerómski. Tieto termíny sa snažím používať v adjektívnej forme, keďže sa chcem vyhnúť v slovenčine nejasej terminológii podstatných mien (neróm, Neróm, ne-Róm).

V práci používam termín letničné a charizmatické hnutia. V slovenskom kontexte sa používa aj výraz „turičné“ hnutia.⁴ Pre potreby tejto štúdie budem používať pojem letničné, letničný a od toho odvodené podstatné meno letničiar, letničiar. Termín letničné a charizmatické hnutia budem používať ako všeobecné označenie často heterogénnych evanjelikálnych hnutí, ktoré datujú svoj vznik a rozmach na začiatok dvadsiateho storočia v Spojených štátoch amerických. Pre hnutia, ktoré vznikali v druhej polovici dvadsiateho storočia, sa v niektorých kruhoch ustálil názov neo-letničné hnutia, evanjelikálne hnutia, neo-protestantské hnutia, avšak kvôli zjednodušeniu budem pre všetky denominácie používať pojem letničné a charizmatické hnutia.⁵

Pod pojmom náboženská konverzia budem v tejto štúdií rozumieť širší význam v zmysle náboženskej zmeny, ktorá nastala v individuálnej rovine pod vplyvom rôznych okolností. Lewis Rambo a Charles Farhadian dávajú na jednu úroveň náboženskú zmenu

vo všeobecnosti ako náboženskú konverziu. Či už ide o konverziu z jednej náboženskej tradície do inej, alebo ide o konverziu medzi rozdielnymi denomináciami v rámci jednej náboženskej tradície, alebo len zintenzívnenie viery a náboženského správania, všetky tieto procesy zastrešujú spoločným termínom náboženská konverzia (RAMBO – FARHADIAN 1999: 23). Náboženskú konverziu budem v tejto súvislosti chápať ako komplexný dynamický proces, ktorý má niekoľko rozmerov.

V skúmanej lokalite v čase výskumu pôsobilo viacero cirkví a náboženských hnutí, ktoré sa aktívne či menej aktívne a s väčším či menším úspechom snažia získavať priazeň veriacich. Hnutiam, ktoré majú pre Rómov v danej oblasti len okrajový význam,⁶ sa podrobnejšie nebudem venovať. Pre Rómov v danej lokalite majú dôležitý význam najmä katolícke cirkvi (gréckokatolícka aj rímskokatolícka), Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia a charizmatické a letničné hnutia *Slovo života* a *Devleskero kher*. Katolícka cirkev má najpočetnejšie zastúpenie a čo sa týka Rómov, najviac sa z nich, aspoň formálne, hlási ku katolíckym (gréckokatolíckemu aj rímskokatolíckemu) vierovyznaniam. Svedkovia Jehovovi sú tretím najvýznamnejším náboženským zoskupením v tejto lokalite a majú veľkú priazeň aj v rómskych kruhoch. Ich vplyv sa na východnom Slovensku rapídne zvýšil najmä v druhej polovici deväťdesiatych rokov. Z hľadiska konverzií Rómov malo veľký vplyv aj letničné a charizmatické hnutie *Devleskero kher*, ktoré v súčasnosti v tejto lokalite nepôsobí, avšak významný faktom je, že sa v oblasti zameriavalo výlučne na Rómov, a že priamo nadviazalo na pôsobenie náboženského hnutia *Slova života*, ktoré v období rokov 1997 - 2002 v tejto oblasti najmä u Rómov vzbudilo významnú vlnu záujmu a konverzií. Tento moment je pri diskusiách o náboženstve s miestnymi Rómami neustále prítomný.

Pri zhrnutí interakcie Rómov, cirkví a náboženských hnutí v skúmanej oblasti je potrebné vychádzať z kombinácií, ktoré sú ohraničené na jednej strane existenciou rozdielnosti rómskych komunit (sociálne aj územne segregované rómske osady a sociálne aj územne integrované rómske komunity v okolitých obciach), a na druhej strane rozdielnosťou prístupov cirkví a náboženských hnutí, ktoré v tejto lokalite pracujú s Rómami. Z týchto kombinácií vychádzajú nasledovné typy:

Interakcia Rómov zo segregovaných osád s rímskokatolíckou cirkvou,

Interakcia integrovaných Rómov z okolitých obcí s gréckokatolíckou cirkvou,

Interakcia integrovaných Rómov z okolitých obcí s náboženskou spoločnosťou Svedkov Jehovových,

Interakcia integrovaných Rómov z okolitých obcí s charizmatickými a letničnými hnutiami.

Na základe aktuálneho stavu a popisu lokality je prístup cirkví a náboženských spoločností k rómskym komunitám v tejto oblasti nasledovný:

Rímskokatolícka cirkev v danej oblasti má výrazne pasívny postoj k Rómom. Dá sa hovoriť o nezáujme pracovať s rómskymi komunitami, jediné interakcie nastávajú pri žiadosti Rómov o krsty a pohreby, pri ktorých dochádza k stretu dvoch tradícií a rozdielnym interpretáciám významu krstu a pohrebu. Rovnaký postoj k Rómom zaujíma v niektorých farnostiach v lokalite aj gréckokatolícka cirkev, počet Rómov hlásiacich sa ku gréckokatolíckej cirkvi je však oveľa menší ako k rímskokatolíckej cirkvi.

V niektorých farnostiach má však gréckokatolícka cirkev aktívny postoj k rómskym komunitám, najmä vďaka kňazovi, ktorý má biskupské poverenie pre pastoračiu Rómov. Nie je v tejto súvislosti zanedbateľný ani fakt, že tento kňaz je rómskeho pôvodu.

Na základe výskumu sa ukázalo, že Náboženská spoločnosť Svedkovia Jehovovi majú k Rómom neutrálny postoj, nevyvíjajú špeciálne aktivity v snahe o pastoračiu

výlučne Rómov. Ich postoj k Rómom by sa dal charakterizovať ako etnicky indiferentný, vo svojej misii sa zameriavajú rovnako na rómskych, ako aj nerómskych potenciálnych záujemcov o učenie. Pri misijnej práci zvlášť nerozlišujú etnicitu, podiel rómskych veriacich v tejto lokalite tvorí asi 25 – 30 %.

Charizmatické a letničné hnutia *Slovo života*⁷ a *Devleskhero kher*,⁸ pôsobiace v tejto lokalite, svoju misiu zameriavali výlučne na Rómov. Ich postoj k Rómom by sa dal charakterizovať ako etnicky exkluzívny. V prípade pôsobenia Slova života, ktoré je na Slovensku vo všeobecnosti etnicky indiferentné, táto orientácia v skúmanej lokalite na rómskych konvertitov nevyplývala z celkovej centrálnej filozofie hnutia, skôr išlo o individuálne rozhodnutie pastora, ktorý v danej oblasti pôsobil, a ktorý svoju misiu práve medzi Rómami vnímal ako poslanie. Prioritou letničného hnutia *Devleskero kher* je primárne misia medzi Rómami, no treba zdôrazniť, že v jeho radoch je aj mnoho nerómskych členov, takže tiež nemožno hovoriť, že ide o výlučne etnicky orientované hnutie.

Na základe výskumu v lokalite východného Zemplínu sa ukázalo, že Rómovia konvertujú vo väčšej miere len v tom prípade, ak v ich pastorácii vyvíja aktívnu činnosť nejaká cirkev alebo náboženské hnutie. Je to zreteľne vidieť na príklade aktivít gréckokatolíckej cirkvi, keď počet aktívne veriacich Rómov stúpol po tom, ako cirkev začala cieľavedome pracovať s rómskou komunitou v niektorých obciach v lokalite. Rovnako tomu nasvedčuje aj pôsobenie letničných a charizmatických hnutí, keď v tejto lokalite začalo pôsobiť Slovo života a svoju misiu zameralo výhradne na Rómov, počet rómskych záujemcov o toto hnutie prudko stúpol a na druhej strane prudko opadol, keď sa hnutie z lokality stiahlo a nahradilo ho iné charizmatické hnutie *Devleskero kher*, ktoré zo spomenutých príčin nebolo v práci v tejto oblasti až také aktívne. Tu je treba zdôrazniť, že rovnako ako gréckokatolícka cirkev, tak aj letničné a charizmatické hnutia zameriavali svoje pôsobenie takmer výlučne na Rómov, čiže nie je možné porovnávať, ako by na túto misijnú aktivitu reagovali nerómski obyvatelia danej lokality.

To však neplatí o Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia, ktorí v oblasti východného Zemplína aktívne pôsobia od pádu socializmu a vo svojej misii sa zameriavajú na všetky segmenty populácie. Na ich príklade vidieť, že pomer rómskych a nerómskych Svedkov približne zodpovedá pomeru Rómov voči majorite v tejto oblasti.

Z metodologického hľadiska je dôležité, že primárne v tejto oblasti existujú dve skupiny Rómov – Rómov žijúcich v niekoľkých segregovaných osadách a Rómov, ktorí žijú integrovaným spôsobom prevažne v okolitých obciach a ich životná úroveň sa výrazne nelíši od majoritnej populácie. Rozlišujúc konfesijnú príslušnosť oboch týchto skupín sa postupne venujem rímskokatolíckej cirkvi, ku ktorej sa hlásia takmer všetci Rómovia zo segregovaných osád v lokalite. Iná situácia je v okolitých obciach, kde Rómovia žijú medzi slovenskou majoritou a väčšina z nich sa hlási ku gréckokatolíckej cirkvi. Táto cirkev v niekoľkých obciach vyvíja špeciálne snahy v pastorácii Rómov. Popri gréckokatolíckej cirkvi sú však v tejto oblasti aktívni aj Svedkovia Jehovovi a veľká časť Rómov sa hlási k tomuto vierovyznaniu. Práve tí Rómovia, ktorí prešli konverziou k Svedkom Jehovovým, výrazným spôsobom predefinovali svoj hodnotový systém a vznikajú tu zaujímavé situácie v rámci medzikonfesijnej dynamiky, keďže sa často prelínajú rodinné a náboženské väzby.

Veľmi zaujímavým fenoménom v tejto oblasti z hľadiska religiozity Rómov bolo aj pôsobenie letničných a charizmatických hnutí, ktoré tu vykonávali misiu v období rokov 1998 – 2002, keďže mnoho Rómov najmä z integrovaných komunít konvertovalo k týmto hnutiam a aktívne sa podieľalo na náboženskom živote. Tieto hnutia (*Slovo života*

a letničný zbor *Devleskero kher*) zameriavali svoju činnosť v tejto oblasti výhradne na Rómov. Avšak po určitom čase sa z tejto oblasti stiahli, misiu tu prestali vykonávať z dôvodov, ktorým sa pre potreby tejto štúdie nebudem samostatne venovať, a približne sto Rómov, ktorí boli v rámci týchto hnutí pomerne aktívni, stratili formálne ukotvenie na organizáciu týchto hnutí.

Náboženská konverzia je nesúvislá transformujúca skúsenosť, ktorá hlboko mení ľudský život (PALOUTZIAN 1999: 1048). Americký religionista Lewis Rambo definuje s ohľadom na náboženskú tradíciu viacero typov konverzií. *Zmena tradícií* je prechod z jedného náboženského systému do druhého (z kresťanstva na islam), *zmena inštitúcií* je konverzia v rámci jedného väčšieho náboženského systému (konverzia v hnutiach napríklad v rámci kresťanstva), *intenzifikácia* je taká náboženská zmena, v rámci ktorej veriaci nezmení svoju denomináciu, ale zintenzívni svoju vieru, stane sa oddanejším a zanietenejším, a *pričlenenie* je typ konverzie k novému náboženskému hnutiu (PALOUTZIAN 1999: 1052-1053).

Moment, keď veriaci zažíva konverziu, nazýva Karla Poewe proleptická skúsenosť. Proleptická skúsenosť je ten intenzívny moment, keď veriaci prežíva existenciu „Boha“ tak silnou „presvedčivou mocou“, že od toho momentu získava presvedčenie o Božej existencii. Zároveň nijaká z týchto skúseností v jeho prežívaní nenahrádza logiku a rozum, skôr má táto skúsenosť rovnaké miesto popri logickom úsudku (POEWE 1994: 237). Veriaci často túto skúsenosť nazývajú zjavením. Pre charizmatického kresťana je zjavenie zjavením pravdy, a táto pravda je oknom do väčšej reality, ktorej je súčasťou (POEWE 1994: 240). To zjavenie nie je len symbolom poukazujúcim (metaforickým vyjadrením) na akúsi realitu. Je časťou tej vyššej reality samotnej. Zjavená pravda je skôr metonymická – je spojením s tou vyššou realitou. Poewe sa pri pochopení tejto skúsenosti snaží vychádzať z popisov intelektuálov a vedcov, ktorí sa sami hlásia k charizmatickej skúsenosti. Analyzuje skúsenosť J. G. Hamanna, nemeckého filozofa, evanjelického pietistu a charizmatika, Kantovho súčasníka a odporcu. Hamann túto skúsenosť nazýva *Bekehrung* alebo konverzia a tvrdí, že to jeho životu dodalo permanentný smer a ukotvenie – dodalo jeho životu zmysel a čo je najdôležitejšie, poskytlo mu to kľúč, ako tvrdí, k vlastnému vnímaniu reality, k vlastnej ontológii (POEWE 1994: 243).

Všetky konverzné naratívy obsahujú opis tejto skúsenosti, pretože je to centrálna skúsenosť náboženskej zmeny, ktorú jednotlivci prežívajú. Tridsaťročný Róm z lokality si takto spomína na túto skúsenosť, ktorú prežil počas náboženského zhromaždenia:

No a ja som prijal Ježiša Krista s modlitbou, a tá modlitba je, že ak uveríš, že Ježiš Kristus vstal z mŕtvych a urobil pánom a spasiteľom svojim jazykom, poviem áno, pretože ty si niekto, ty si za mňa zomrel, pretože ja som hriešny a ty si spravodlivý, vstúp do môjho srdca a zmeň môj život! A jak som to povedal, aj stalo sa! V tú hodinu, jak som toto povedal, ja som cítil, že jak som povedal, Duchu svätý, príd' do môjho života. A ja som hral zábavy, kade tade, lebo ja som hudobník, a od tej chvíli už som ani nehral zábavy, ale to je tak, poslednú som hral svadbu, posledný krát som hral svadbu. A mal som taký letáčik, že od Svedkov Jehovových, a písmo že čo sa líši v Biblii. No a vtedy som uveril, že áno, že to je pravda. No a už ani som nehral, ani tak, a fajčil som, prestal som fajčiť. Hral som automaty, prestal som hrať automaty.

Moment konverzie tak nie je len náhodná udalosť, ktorá sa stane a ktorá neovplyvní substanciu ľudského života. Skôr je to krízou motivovaný rozpad, pomocou ktorého sa ľudská bytosť stane odlišnou od tej predchádzajúcej. Táto zmena je radikálna. Nezmení len význam, vieru, ale jeho skutočnú podstatu. Konvertita sa stáva novým človekom.

Samozrejme, nezmení hmotnú podstatu človeka. Je to prerod celej životnej histórie a spôsobu života. Tí, ktorí konverziu prežili, sú presvedčení, že táto zmena nie je možná pomocou ľudskej snahy, vôle alebo priania. Je možná len Božím zásahom, použitím metonymických vzorcov myslenia. Pre nich je nový život „Božie dielo“, najmä preto, že je to náhla zmena, ktorá ide proti vôli toho človeka a je v protiklade s jeho vývinovými tendenciami (POEWE 1994: 244).

Charizmatické kresťanstvo je založené na skúsenosti, je dekonštruktívne a posilňujúce, pretože silne zdôrazňuje metonymické vzorce myslenia. Poewe posúva Leachovu definíciu metonymického procesu,⁹ keď A vyjadruje a indikuje B, zatiaľ čo B spôsobuje A. Ilustruje to na typicky charizmatickom úkone skladania rúk, keď pastor kladie ruky na temená veriacich, ktorí v určitom momente odpadnú do bezvedomia, tento stav je pomenovaný ako „odpočívanie v duchu“. Toto odpočívanie v duchu (A) vyjadruje a indikuje prítomnosť Ducha Svätého (B), zatiaľ čo Duch Svätý (B) spôsobuje to, že veriaci „odpočívajú v duchu“ (A). Inými slovami, jednoduchá viditeľná udalosť je v špecifickom kontexte súčasťou niečoho väčšieho a neviditeľného, čo ju priamo spôsobilo. Pozorovanie a prežitie tejto udalosti je pre charizmatikov kľúčom k porozumeniu reality (POEWE 1994: 245).

Úlohu osobnej skúsenosti veľmi presne vystihuje pastor Slova života, ktorý v lokalite inicioval misiu medzi Rómami. Ten osobnú skúsenosť radí medzi najdôležitejšie dôvody vlny konverzií Rómov k letničným a charizmatickým hnutiam:

Mali rôzne veci, zážitky, a najviac, to môžem povedať, ich utvrdzovalo to, že mali osobné zážitky. Že to nebolo len tak, že ich niekto niečo naučil a oni sa to snažili dodržiavať, ale tým, že oni mali osobné zážitky, skúsenosti, ktoré potom rozprávali, vydávali svedectvá, tak vlastne z toho boli potom zasiahnutí ďalší a ďalší. Tak mohli to vidieť, že to funguje v ich živote ... Takže to môže hocikto, to môže hovoriť aj cez deti, cez kohokoľvek. Ale videli sme zmeny v rodinách, videli sme vzťahy upravené, rôzne veci ... No ten začiatok, to bolo rázne. To bolo vidieť, to bol prelom v ich životoch, to boli svedectvá obrovské, keď sa obrátili. Boli napríklad alkoholicy, prestali piť. Zo dňa na deň. Rôzne veci robili. Takže vravím, ten začiatok to bol skutočne taký oheň tam. A nebolo toho stretnutia, že by tam neboli nejaké svedectvá, rozprávali sme sa, že sa tam niečo dialo, a aj keď som tam nebol, tak sa tam stále niečo dialo. A to bolo vlastne, čo som chcel podporovať, aby to nespadlo do toho, a aby neočakávali len na to, že keď ja prídem, ja môžem, ale aby to robili sami. Lebo skutočne boli napríklad hluchí uzdravení, a rôzne také veci. Takže to boli zážitky a určite majú na to veľmi dobré spomienky. To je niečo, čo sa obrovsky ich dotklo až tak, že to zmenilo ich životy.

Spomínaný pastor osobnú skúsenosť z poznania Boha kladie v duchu charizmatickej tradície na prvé miesto v príčinách konverzií, avšak zdôrazňuje, že práca s Rómami ho naplňala aj preto, že Rómovia, ako sám tvrdí, sú pre prijatie Boha viac otvorení, sú viac úprimní a vieru sa snažia chápať srdcom a nie rozumom, ako väčšina nerómskych veriacich. Avšak aj v tomto prípade je nevyhnutné, aby mal veriaci priamy a osobný zážitok „z poznania Boha“:

No tak by som povedal, že z jednej strany je to ľahšie s nimi pracovať, hej, čo sa týka tej viery, pretože oni sú jednoduchí. Pre nich nebolo problém niečomu uveriť, že čo bolo povedané, a hneď to mohli vidieť, hneď to mohli aplikovať do svojho života, a fungovalo to, kdežto my sme takí, že by sme to chceli viac preskúmať, viac času, vedieť viac o tom, proste viac používame na to mozog, že či je to možné, či nie je to možné, a oni, nie, oni sú viac takí jednoduchí, prostí ľudia. Hneď to prijme, a ak je to tam, tak je to tak.

Tendencie Rómov konvertovať k novým náboženským hnutiam podmieňujú Kováč a Mann mnohými faktormi, medzi iným zdôrazňujú, že nové náboženské hnutia im „ponúkajú novú identitu na konfesionálnom základe, identitu v ktorej nachádzajú potrebnú sebaúctu a sú si s „bielymi“ rovní“ (KOVÁČ - MANN 2003: 12). Túto konfesionálnu identitu im, samozrejme, môžu ponúknuť aj majoritné cirkvi,¹⁰ no ak sa však Rómovia nestretávajú z ich strany s ústretovým prístupom, ako sa to z rozličných príčin deje na mnohých miestach na Slovensku, sú náchylní hľadať svoju náboženskú sebarealizáciu v nových náboženských hnutiach. V tejto súvislosti som vo výskumnej lokalite zaznamenal zaujímavú situáciu, keď ku Svedkom Jehovovým konvertovali v prevažnej väčšine Rómovia žijúci buď integrovaným spôsobom medzi majoritou, alebo tí, ktorí sú koncentrovaní napríklad na jednej ulici v obci, teda nie Rómovia, ktorí sú segregovaní alebo separovaní od nerómskeho obyvateľstva v samostatných osadách. Integrovaní Rómovia, ktorých susedia sú „bieli“ a nevyhnutne dochádza k vzájomnej komunikácii na susedskej báze, majú väčšie tendencie ako segregovaní Rómovia vyrovnávať mnohé „odlišnosti“, s ktorými sú každodenne konfrontovaní a ktoré im vo vlastných očiach prisudzujú nižší spoločenský status – a to práve preferovaním inej identity ako etnickej, pretože tá je v ich prípade sociálnym znevýhodnením. Integrovaní Rómovia sa zároveň čiastočne (treba však zdôrazniť, že len čiastočne) vymanili z kontrolných mechanizmov života v tradičnej uzavretej rómskej komunite, čo je prostredie, v ktorom segregovaní Rómovia stále fungujú. A to integrovaným nesporne tiež pomáha vo väčšej náboženskej flexibilitate.

Aj v súvislosti s celosvetovým rozmachom letničných a charizmatických hnutí sa dá hovoriť o tom, že príklonom k tomuto typu náboženského spoločenstva si ľudia aktívne osvojujú novú identitu. Tento aktívny proces osvojovania si identity Robert Wuthnow (HUNT – HAMILTON – WALTER 1997: 10) nazýva nový voluntarizmus. Ľudia si vyberajú až dovtedy, kým nenájdu náboženskú identitu, ktorá im najviac vyhovuje, a práve to je dôkazom rastúceho dôrazu na osvojenú ako pripisovanú identitu. Náboženská skupina tak môže byť miestom, od ktorej si ľudia odvodzujú a kde si vytvárajú vlastnú identitu (HUNT – HAMILTON – WALTER 1997: 10). V každom prípade sa však zdá, že moderné náboženstvo reflektuje túžbu po komunite. Je pravdepodobné, že charizmatické kresťanstvo uspokojuje túžbu po komunite a znovunastolenie sociálnych väzieb v dobe, keď spoločnosti dominujú neosobné štruktúry, tradičné komunity sa rozpadajú a sociálna a geografická mobilita oslabuje širšie sociálne vzťahy a siete (HUNT – HAMILTON – WALTER 1997: 7). Na základe empirických materiálov z výskumnej lokality sa zdá, že rovnako to platí aj u Svedkov Jehovových.

U segregovaných Rómov, ktorí sú spoločensky odmietaní a vytláčaní na okraj oveľa radikálnejším spôsobom (argumenty typu „tí cigáni z osady sú špinaví a iba kradnú, sú iní ako tí čo bývajú na našej ulici, s tými sa dá aj normálne porozprávať“ sú dobre známe každému, kto trochu pozná situáciu), vzniká istá antipatia ku všetkému, čo sa spája s majoritou. V súvislosti s náboženskou identitou Rómov zo segregovaných osád v lokalite výskumu je to na jednej strane deklarovaný odpor voči inštitucionalizovanému katolicizmu a náboženská rezignácia, a na druhej strane isté preferovanie „tradičných rómskych“ náboženských predstáv, ako sú napríklad rozličné magické praktiky.¹¹

Maďarská sociologička Éva Blénesi v súvislosti so sebaidentifikáciou Rómov cituje Castellsa, ktorý hovorí o troch typoch identity – odôvodnená identita, identita odporu a projektívna identita. Identita odporu vzniká ako reakcia na stigmatizujúce podmienky a aktéri tejto identity si ako obranné mechanizmy vytvoria identitu, ktorá je v protiklade s identitou, ktorá je dominantná v spoločnosti. A keď si sociálni aktéri vytvoria na základe

okolností, ktoré sú im v dominantnom okolí dostupné takú identitu, ktorá predefinuje ich sociálnu pozíciu v tejto spoločnosti, ide o projektívnu identitu (BLÉNESI 2003: 204). V tejto súvislosti by sme mohli tvrdiť, že integrovaní Rómovia majú skôr tendencie k vytváraniu projektívnej identity a segregovaní Rómovia skôr k identite odporu.

Zaujímavú skutočnosť, že charizmatické a letničné hnutia priťahovali najmä ľudí zo stredných vrstiev, pretože im ponúkli spôsob ako prekonať pocity sociálnej izolácie a odcudzenia, spomínajú aj Hunt, Hamilton a Walter (1997: 7) vo svojej sociologickej analýze charizmatických hnutí.

Pri analýze náboženských konverzií si treba byť vedomý skutočnosti, že každá konverzia je dynamický proces, ktorý má niekoľko rozmerov. Sociálni vedci a religionisti zvyknú v súvislosti s konverziou hovoriť o viacúrovňovom, etapovitom procese. Rambo a Farhadian (1999: 23) napríklad definujú pri náboženskej konverzii niekoľko etáp, z ktorých na začiatku náboženskej zmeny stojí vždy individuálny a spoločenský kontext, akési podhubie či individuálny a spoločenský substrát vhodný na náboženskú zmenu. Druhou etapou pri náboženskej konverzii je individuálna kríza, ktorá je spôsobená rozličnými faktormi, v každom prípade je jednotlivec konfrontovaný s procesmi, ktoré u neho vyvolajú určitú krízu. Z tejto krízy vychádza tretia etapa alebo úroveň náboženskej zmeny, a tou je hľadanie riešenia a východiska z tohto stavu, v prípade náboženskej konverzie ide o hľadanie východiska prostredníctvom viery a náboženstva. Štvrtým predpokladom alebo etapou tejto náboženskej zmeny je stretnutie či prvotný kontakt s niekým, kto ponúka východisko, kto ponúka náboženskú pravdu a riešenie situácie. Piatou fázou náboženskej konverzie je podľa Ramba a Farhadiana interakcia s nositeľmi tohto východiska, vzájomné spoznávanie postojov a hodnôt. Šiestou etapou je osobné odhodlanie alebo presvedčenie o správnosti tohto náboženského východiska a siedmou, záverečnou etapou, ktorou sa podľa Ramba a Farhadiana dovršuje náboženská konverzia, sú dôsledky, ktoré pramenia z tejto konverzie, väčšinou odzrkadlené v zmene rebríčka hodnôt, v zmene správania, v zmene sociálnych kontaktov a spôsobu života. Jednotlivec, ktorý podstupuje proces náboženskej konverzie, tak nemôže byť vyňatý zo siete vzťahov, procesov a ideológií, ktoré sú základnou matricou pre náboženskú zmenu a tvoria etapovitý proces charakteristický postupným vývinom od sociálneho a individuálneho kontextu, krízy, hľadania, stretnutia, pretrvávania interakcie, rozhodnutia a odhodlania, a napokon následných dôsledkov konverzie (RAMBO - FARHADIAN 1999: 23).

V prípade prvej úrovne individuálneho a spoločenského kontextu, substrátu, z ktorého vychádza náboženská zmena, môžeme v skúmanej lokalite hovoriť o akosi historicky zafixovanom povedomí náboženskej plurality východného Zemplína, kde popri sebe koexistujú viaceré kresťanské denominácie od katolicizmu (či už rímskokatolíckej cirkvi alebo gréckokatolíckej cirkvi), cez protestantské cirkvi, ako je reformovaná cirkev a evanjelická cirkev augsburského vyznania, až po pravoslávnu cirkev. Rovnako tu však pôsobili a stále pôsobia menšie cirkvi, ako je českobratská cirkev, adventisti siedmeho dňa, či Svedkovia Jehovovi, ktoré tu majú tradíciu už od medzivojnového obdobia dvadsiateho storočia. Tento nábožensky pluralitný substrát bol vhodný aj pre rozmach letničných a charizmatických hnutí v deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia, keď popri hnutiach orientujúcich sa na Rómov tu okrajovo pôsobia aj iné hnutia, najmä Kresťanské spoločenstvo, ktoré sa výlučne orientujú na nerómske obyvateľstvo. Obyvatelia obcí v tejto lokalite sú si tohto náboženského pluralizmu patrične vedomí, napríklad starosta obce Blatné Remety mi ako jednu z prvých informácií o obci s hrdosťou oznámil, že táto oblasť je typická mnohými náboženstvami a vierami a jednotliví veriaci z rôznych cirkví

sa navzájom tolerujú a spolunažívajú v zhode. Rovnako aj všetci informátori, s ktorými som sa rozprával na tému religiozity, mi v úvodných častiach rozhovoru zdôrazňovali túto náboženskú pluralitu, najčastejšie výrazmi nesúcimi v sebe nádych hrdosti a výnimočnosti lokality, ako aj údivu nad množstvom vzájomne koexistujúcich vier: „*Jój, u nás veľa viry, tu teľa viry ako nikde na Slovensku.*“

Avšak v individuálnej rovine je dôležitý aj osobný kontext, rodinná anamnéza a zázemie, z ktorého sa črtá možnosť konverzie a náboženskej zmeny. Sú časté najmä zmiešané manželstvá, rodinné väzby, kde sú v každodennom živote konfrontované odlišné doktríny a hodnotové orientácie jednotlivých konfesii, čo je badateľné najmä pri koexistencii Svedkov Jehovových či letničných a charizmatických hnutí s historickými väčšinovými kresťanskými cirkvami. V tomto rodinnom kontexte sa naplňa druhý predpoklad alebo etapa náboženskej konverzie, ktorou je individuálna kríza. Najmä v zmiešaných manželstvách cítiť tlak rodiny na zotrvanie v predchádzajúcom vierovyznaní, alebo naopak na postupnú konverziu k partnerovmu náboženstvu. Avšak, ako musím poznamenať na základe dlhodobého výskumu, v tejto súvislosti sa dá hovoriť nielen o individuálnej kríze, ale v istom zmysle aj akejsi spoločenskej kríze, a to najmä v súvislosti s rómskymi konvertitmi, kde dôležitú úlohu zohráva rozpad tradičných hodnôt, spoločenský tlak, sociálna a etnická stigmatizácia a diskriminácia, čo v istom zmysle môže vyústiť, a v danej lokalite aj vyústilo, do hromadných konverzií Rómov najmä k Svedkom Jehovovým a letničným a charizmatickým hnutiam.

Náboženská pluralita v tejto lokalite uľahčuje aj ďalšie fázy, ktorými sú etapy hľadania a stretnutia a interakcie s náboženskými aktérmi, keďže ľudia sú často konfrontovaní s inými vierovyznaniami. Miera hľadania je takmer vždy podmienená daným kontextom a krízou, často ide o individuálne vnútorné procesy hľadania ideologického ukotvenia, ale na druhej strane som zaznamenal hľadanie spustené krízou z neprijatia do spoločenstva veriacich z dôvodov inej etnickej príslušnosti, kde daní aktéri mali silnú potrebu náboženskej realizácie, a keďže ju nemohli naplniť vo svojej pôvodnej cirkvi, hľadali v ponuke iných vierovyznaní, pri ktorých etnické a sociálne rozdiely nezohrávali v komunite veriacich dôležitú úlohu. V prípade zmiešaných manželstiev alebo multireligiózneho rodinného prostredia bola fáza hľadania uľahčená a stretnutie a interakciu s aktérmi sprostredkoval člen rodiny.

Etapy dovŕšujúce náboženskú konverziu sa javia ako najdôležitejšie, pretože sú viditeľné a na ich základe dochádza k ukončeniu procesu konverzie, k zmene životného štýlu a zaužívaného správania. Práve tieto dve posledné fázy – odhodlanie a rozhodnutie a následné dôsledky zohrávajú úlohu vo vnímaní viacnásobných či reťazových konverzií u Rómov v danej lokalite. Väčšina Rómov, ktorí prešli viacerými náboženskými vierovyznaniami, boli vo fáze hľadania. V danom momente je kľúčová sebaidentifikácia s náboženskou spoločnosťou, avšak to neznamená, že aj pri pozitívnej sebaidentifikácii napríklad so Svedkami Jehovovými muselo dôjsť k dovŕšeniu všetkých etáp náboženskej zmeny. U väčšiny Rómov v danej lokalite, ktorí konvertovali z katolíckeho vierovyznania k Svedkom Jehovovým a napokon k letničným a charizmatickým hnutiam, hoci sa pozitívne identifikovali k príslušnosti k Svedkom Jehovovým, nebola naplnená posledná etapa dôsledkov, alebo v niektorých prípadoch aj predposledná etapa rozhodnutia. Títo konvertiti nepodstúpili krst a úplné prijatie do spoločenstva, ešte pred tým vo fáze hľadania, stretnutia a interakcie začali navštevovať stretnutia charizmatických hnutí. Dochádza tu potom k rozdielnym interpretáciám konfesionalnej identity, keďže napríklad veriaci a konvertiti sami seba označovali za Svedkov Jehovových, takisto boli za Svedkov Jehovových označovaní svojím religiózne indiferentným okolím, avšak Svedkovia

Jehovovi týchto konvertitov ešte za svojich členov hnutia nepovažovali. To vyplynulo pri rozhovoroch so starejšími zboru, ktorí potvrdili, že mnohí Rómovia prešli k Slovu života ešte predtým, ako sa rozhodli dať pokrstiť do spoločnosti Svedkov Jehovových. Podobne tento proces fungoval aj v charizmatických a letničných hnutiach, kde mnohí Rómovia boli stále vo fáze interakcie, prípadne rozhodnutia, avšak nenastala záverečná fáza zmeny správania a životného štýlu. Túto skutočnosť však mnohí konvertiti z radov Rómov vysvetľujú tým, že letničné a charizmatické hnutia sa z lokality stiahli ešte pred tým ako sa oni rozhodli naplno začleniť do tohto spoločenstva a nemali šancu naplniť proces svojej konverzie až do konca.

Tieto skutočnosti však neznamenajú, že náboženské procesy, ktoré sa odohrávali v danej lokalite, nemôžeme nazývať náboženskou konverziou, keďže u veľkého počtu ľudí dochádzalo k evidentnej náboženskej zmene *par excellence*, sami sa identifikovali s fázami náboženskej konverzie a s identitou príslušnej konfesie. V tomto zmysle napovedajú o veľmi turbulentnej náboženskej dynamike v danej lokalite, ktorá je rozhodne podmienená a má vplyv na etnickú klasifikáciu a sebaidentifikáciu aktérov tejto náboženskej zmeny.

James Beckford ponúka tri vysvetľujúce modely toho, prečo majú ľudia tendencie k náboženskej konverzii – v jeho prípade hovorí v kontexte doby ku konverziám k sektám a náboženským hnutiam, avšak pri troche obozretnosti môžeme jeho model aplikovať aj na súčasný kontext skúmanej lokality. Hovorí o faktore kompenzácie frustrácie, o faktore tvorby svetonázoru/ideológie¹² a o faktore sociálnej solidarity (BECKFORD 1975: 126). Z pohľadu, ktorým sa zaoberám v tejto štúdii, sa javí ako najdôležitejší prvý a tretí determinant. Ako tvrdí aj Andrew Holden (2002: 43), faktor kompenzácie frustrácie napovedá, že náboženská konverzia je východiskom pre ľudí s nízkym sociálnym statusom spôsobeným rozličnými faktormi, napríklad nerovnomerným rozdelením prístupu k sociálnej prestíži a neschopnosťou naplniť svoje spoločenské ciele. Na základe terénneho výskumu môžem dodať, že do tejto sféry môžeme zaradiť aj stigmatizačné faktory spôsobujúce sociálnu a etnickú stratifikáciu v interakcii Rómov v skúmanej lokalite. Príslušnosť k náboženskej spoločnosti tak poskytuje kompenzáciu medzi subjektívne vnímaným hodnotením vlastného sociálneho postavenia a posudzovanou a askribovanou sociálnou či etnickou identitou rómskych aktérov konverzie, alebo aby sme použili Beckfordove slová, náboženská spoločnosť ponúka vyšší sociálny status, ktorý kompenzuje nositeľov nižšieho sociálneho statusu (BECKFORD 1975: 129). Dôležitú úlohu však zohráva aj faktor sociálnej solidarity, ktorý vychádza z toho, že čím viac jednotlivec odmieta svoje sociálne prostredie, alebo je na druhej strane odmietaný zo strany sociálneho prostredia, na ktoré ašpiruje, tým je náchylnejší osvojiť si napríklad konfesijnú identitu, ktorá mu poskytne integráciu do emocionálne prijateľnej primárnej skupiny (BECKFORD 1975:132).

Je zrejme, že proces konverzie je komplexný jav, pri ktorom zohráva kľúčovú úlohu viacero faktorov a model zohľadňujúci rolu postupných, navzájom sa podmieňujúcich etáp sa javí ako vhodný rámec, pomocou ktorého môžeme tento komplexný jav interpretovať. Rovnako si musíme byť vedomí rodinných a sociálnych sietí konvertitov, brať do úvahy aj osobnosť pastora a náboženského aktéra či sprostredkovateľa náboženskej zmeny. Rodinné väzby a rola pastora zohrávajú v prípade náboženskej dynamiky Rómov kľúčovú úlohu.

Takmer všetkým rómskym konvertitom k Svedkom Jehovovým, ako aj k charizmatickým hnutiam boli prvotné kontakty sprostredkované členmi rodiny. Táto skutočnosť sa pri podrobnejšom analyzovaní konverzných naratívov javí ako pravidlo, dokonca aj v prípadoch, keď som mal pocit, že to tak nie je. Napríklad pri jednej staršej pani, ktorá

v danej lokalite nemala medzi Svedkami Jehovovými nijaké rodinné väzby a zo svojej rodiny bola jediná, ktorá konvertovala, som neskôr zistil, že pri počiatkoch jej konverzie k Svedkom bola širšia rodina žijúca v inej lokalite Slovenska a dotyčná konvertovala po návštevách svojej sesternice. Rovnako aj počiatky príchodu Slova života do tejto lokality boli sprostredkované a iniciované tak, že sa z Brna vrátili rodinné príbuzné a tie začali cieľavedome misijne pracovať najmä vo svojej rodine. Tieto prvé misionárky dokonca do lokality uviedli nerómskeho pastora, ktorý zaznamenal vcelku významné úspechy tak, že vedome využíval najmä rodinné väzby rómskych konvertitov.

Takisto dôležitosť misionára či pastora, ktorý vedie evanjelizáciu, je pre rómskych konvertitov kľúčová. Pri všetkých konverzných naratívoch rómskych konvertitov do charismatického hnutia Slovo života zohráva centrálnu úlohu osobnosť misionára, ktorý v lokalite inicioval letničnú misiu. Všetci Rómovia sa o ňom vyjadrujú v zdrobnelinách a privlastňovacích zámenách vyjadrujúcich blízky až intímny vzťah: „náš Janko“, „náš pastor“, „náš dobrý pastor“ a podobne. Je otázne, do akej miery zohrala v tomto vzťahu etnicita pastora, ktorý nebol Róm, no o rómsku kultúru a spôsob života prejavil úprimný záujem a učil sa aj ich jazyk.¹³ Zaujímavý moment nastal, keď sa Slovo života z tejto lokality stiahlo a spomínaný pastor, sčasti kvôli rodinným problémom, musel misiu ukončiť. Sám do tejto lokality uviedol pastora a rómskeho misionára z rómskeho letničného hnutia *Devleskero kher*, ktorého však lokálni Rómovia neprijali. Napriek tomu, že pastor zdôraznil, že princípy viery sú stále rovnaké, bez ohľadu na to, či ich vedie on alebo iný misionár, pretože všetci Rómovia v tejto lokalite, ktorí „prijali Ježiša a Duchu Svätého, patria do rovnakého spaseného stáda“, nový pastor nebol prijatý s nadšením. Dokonca ani skutočnosť, že bol rómskeho pôvodu mu nepomohla získať náboženskú autoritu. Je otázne, do akej miery tu zavážila etnicita pastora, keďže po formálnej stránke bol lokálny zbor čisto rómsky, jediným nerómskym elementom bola osobnosť pôvodného misionára. Z tohto dôvodu sa na lokálny rómsky zbor z výskumnej lokality nedá aplikovať rómsky exkluzivistický diskurz, skôr tu platil faktor, s ktorým vo svojej analýze pôsobenia letničných hnutí v rómskom prostredí na Slovensku prišla Ľudmila Plachá, ktorá hovorí o „inter-etnickom“ diskurze, kde sa zachovávajú etnické rozlíšenia, avšak nie sú separačným činiteľom, skôr umožňujú vytváranie multietnického (alebo multikultúrneho) spoločenstva, v ktorom etnická rôznosť naberá význam obohacovania interetnickej výmeny (PLACHÁ 2007: 70). V prípade rómskeho zboru v skúmanej lokalite bol jediným nerómskym činiteľom, avšak kľúčovým, práve nerómsky pastor, hoci zbor bol po formálnej stránke čisto rómsky, niesol všetky znaky interetnického ponímania náboženského diskurzu. A práve s príchodom rómskeho misionára, ktorý reprezentoval rómsky charismatický zbor, nastala situácia, že lokálni rómski konvertiti sa s týmto zborom nestotožnili.¹⁴

V tomto svetle je potrebné vidieť aj ďalšie otázky, napríklad, aká bola motivácia tých Rómov, ktorí prešli náboženskou zmenou. Stigmatizačný faktor vystupoval v konverzných naratívoch pomerne často, avšak veľmi ťažko by sa dal chápať ako jediná motivácia náboženských konverzií.

Popri otázke etnicity je dôležité zobrať do úvahy aj sociálny aspekt náboženských konverzií Rómov v danej lokalite. Ako napovedá terénny výskum, v danej lokalite väčšinou konvertovali Rómovia rozptýlení medzi majoritnou spoločnosťou, a nie Rómovia zo segregovaných a sociálne vylúčených osád. Integrovaní Rómovia, každodenne konfrontovaní so svojimi nerómskymi susedmi v danej lokalite, oveľa viac inklinujú k vyrovnávaniu tých mnohých rozdielov, ktoré neustále vyplývajú z každodenného života a ktoré im neustále pripisujú nižší sociálny status – jednak z ich subjektívne vnímanej

úrovne, a jednak z pozície ich nerómskych susedov, tak ako som to naznačil na inom mieste. Zdá sa, že tieto rozdiely sú aspoň čiastočne kompenzované preferovaním iných identít ako je etnická identita, ktorá je pre nich stigmatizačným markerom.

Ďalším faktorom, ktorý podľa mňa v tomto procese u integrovaných Rómov v danej lokalite prichádza do úvahy je to, že kontrolné mechanizmy života tradičnej rómskej homogénnej lokálnej komunity, založenej na rodových väzbách, sa postupne rozpadajú, prípadne sa transformujú na inú úroveň. Tento faktor napomáha tejto skupine Rómov k ich náboženskej konverzii. Na druhej strane aj v sociálne vylúčenom prostredí rómskej osady dochádza k rapidnej transformácii tradičných rodinných väzieb, avšak príčiny sú skôr v pauperizácii daného spoločenstva, ktoré predpokladá iný typ pretransformovania tradičných hodnôt.

Ak v tomto duchu vnímame náboženskú konverziu ako dôsledok rapidnej sociálnej zmeny vo svete, pre ktorý je typický hodnotový aj svetonázorový pluralizmus a privatizácia náboženského a spoločenského prežívania (ústup inštitucionalizovaných foriem komunikácie z verejného života), dochádza k zákonitému oslabovaniu roly noriem riadiacich sociálnu interakciu (HOLDEN 2002: 48-49). Z tohto pohľadu je významné, že vlny konverzií u Rómov v skúmanej lokalite prebehli v komunitách, ktoré preukazujú úpadok sociálnej štruktúry, a v ktorých je aj sociálna kontrola do istej miery oslabená. Táto transformácia sa odohráva na rôznych úrovniach, napríklad u Rómov, ktorí žijú rozptýlení medzi majoritou, a tak sú ich väzby na svoje pôvodné prostredie oslabené. Toto je presne prípad vln náboženských konverzií u Rómov v lokalite, ktorý sme mali možnosť sledovať počas terénneho výskumu a analyzovať v tejto práci.

Na druhej strane, k oslabovaniu pôvodných sociálnych noriem a hodnôt dochádza aj v sociálne vylúčenom prostredí rómskych osád, ktoré má korene už v rozptýlení a v politike socialistickej éry, ako aj v ďalšej pauperizácii a prehlbovaní sociálneho a kultúrneho vylúčenia rómskych osád v deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. Príslušnosť k náboženskému hnutiu alebo náboženská identita tak môže byť nástrojom konštruovania nových foriem sociálnych vzťahov.

V prípade sledovanej lokality vo väčšine rómskych konverzií išlo o prvý prípad, keď vlny náboženských konverzií prebiehali u integrovaných Rómov. Katolícka cirkev, Svedkovia Jehovovi, charizmatické a letničné hnutia do sociálne segregovaných osád v skúmanej lokalite zatiaľ vo vážnejšej miere neprenikli, to však neznamená, že sa tak nedeje v iných lokalitách na Slovensku a výskumy, ktoré sa v uplynulom období realizovali (KOVÁČ – MANN 2003; PODOLINSKÁ 2003a; PLACHÁ 2007), nasvedčujú tomu, že k náboženskej zmene dochádza aj v sociálne vylúčených osadách a rómskych komunitách.

Okrem vyššie zmienených špecifických výsledkov výskumu sa na základe širšej analýzy získaných dát môžem pokúsiť aj o stanovenie niekoľkých všeobecnejších hypotéz:

1.

Na tendencie k náboženským konverziám u Rómov výrazne vplýva faktor sociálnej kontroly a pevnej sociálnej štruktúry v komunite. Ukazuje sa, že čím vyššia je vzájomná sociálna kontrola v komunite, tým bude nižšia pravdepodobnosť toho, že časť komunity konvertuje alebo podstúpi významnejšiu náboženskú zmenu.

2.

Vyšší potenciál konvertovať majú Rómovia žijúci v integrovanom prostredí a rozptýlení medzi majoritnou spoločnosťou. Podieľa sa na tom práve skutočnosť, že sociálna kontrola je v tomto prostredí nižšia. Takisto sú častejšie konfrontovaní s tendenciou vyrovnávať etnický stigmatizačné faktory.

3.

Náboženské konverzie prebiehajú takmer výlučne po rodinných líniách, respektíve všetci rómski konvertiti sa obrátili prostredníctvom rodinných príslušníkov.

4.

Na základe analýzy konverzných naratívov je zrejmé, že primárnymi spúšťacími mechanizmami pri väčšine konverzií sú nezvyklé alebo krízové životné situácie vyvolané osobnými alebo sociálnymi faktormi. To, že sa zdá, že Rómovia v niektorých lokalitách častejšie konvertujú, môže byť spôsobené tým, že faktory spojené so sociálnou exklúziou smerujú k tomu, že v tomto prostredí častejšie dochádza k individuálnym krízam a okolnostiam, ktoré za určitých podmienok (prítomnosť náboženskej misie, oslabenie sociálnej kontroly) môžu smerovať ku konverzii.

Uvedomujem si, že významným limitom týchto všeobecných hypotéz je to, že sú stanovené len na základe výskumu jedného špecifického regiónu. Je možné, že v iných oblastiach budú na náboženské konverzie Rómov vplývať iné faktory a budú mať iný sociálny kontext. Môžu však slúžiť ako podklad k ich kritickému overeniu v iných lokalitách, prípadne ako inšpirácia k podobne zameraným výskumom v odlišnom rómskom prostredí.

POZNÁMKY

- 1 Predkladaná štúdia vychádza z autorovho dlhodobého terénneho výskumu na východnom Slovensku (okresy Sobrance a Michalovce), ktorý viedol k napísaniu dizertačnej práce *Náboženské konverzie Rómov vo východnom Zemplíne v spektre interpretácií*. Táto štúdia vznikla prepracovaním jednej časti tejto dizertačnej práce.
- 2 KOVÁČ 2003, PODOLINSKÁ 2003a, MINÁČ 2003, PLACHÁ 2007.
- 3 Táto otázka, samozrejme, predpokladá detailnejší rozbor náboženskej situácie v skúmanom regióne a obsahuje aj ďalšie otázky, na ktoré sa pokúšam nájsť odpoveď v už spomínanej dizertačnej práci.
- 4 Používanie názvov letničné hnutia a charizmatické hnutia je často mätúce. V rámci chápania termínov ‚letničné‘ hnutia a ‚charizmatické‘ hnutia vládne aj v odborných kruhoch značná nejasnosť. Podľa Allana Andersona (2004:144) je dnes akceptovateľné, že ‚charizmatické hnutie‘ sa v pôvodnom význame vzťahovalo na prax darov Ducha a na krst Duchom Svätým v historických či majoritných cirkvách. Avšak s rozvojom samostatných charizmatických cirkví sa termín rozšíril aj na všetky hnutia, kde je zdôrazňovaný princíp naplnenia Svätým Duchom. V súčasnosti je tak podľa neho miestami nemožné rozlíšiť medzi ‚letničnými‘ a ‚charizmatickými‘ hnutiami. Výraz letničné hnutia môžeme niekedy chápať aj ako zastrešujúci pre všetky hnutia odvolávajúce sa na inšpiráciu letničnými udalosťami, no pojem charizmatické hnutia môžeme brať aj v trochu širšom význame a zahrňovať tam aj hnutia charizmatickej obnovy v ďalších kresťanských cirkvách, ako aj rozličné autochtónne profetické cirkvi, nezávislé od letničného prúdu v kresťanstve. Hnutia charizmatickej obnovy sa objavujú aj v katolíckej cirkvi, vlastne s výnimkou pravoslávnej cirkvi sú badateľné vo všetkých kresťanských denomináciách. V tejto štúdii budem používať termín letničné a charizmatické hnutia a chápať ho ako zastrešujúci pojem.
- 5 Charizmatické a letničné hnutia sú v súčasnosti jedným z najvýznamnejších prúdov v rámci kresťanstva na celom svete. Za takmer sto rokov dospeli do štádia, keď majú na celom svete najviac

- stúpencov po katolicizme. Takmer jedna štvrtina kresťanov na celom svete sa hlási k letničným a charizmatickým hnutiam (ANDERSON 2004: 1). Nevídaný globálny rozmer môže byť spôsobený aj veľkou otvorenosťou pre indigenizáciu a akulturáciu, teda letničné a charizmatické hnutia naberajú aj prvky typické pre ich stúpencov. Samozrejme, do istej miery to bolo typické aj pre katolicizmus, no katolicizmus tieto kultúrne stopy plne absorboval, ale v charizmatických hnutiach, ktoré sú produktívnym a plodným súborom rozvíjajúcich sa príbuzností, naberajú tieto kultúrne stopy akýsi autonómny rozmer (MARTIN 2002: 170). Medzi rozličnými letničnými a charizmatickými hnutiami po celom svete je množstvo rozdielov, avšak dá sa nájsť niekoľko určujúcich menovateľov. Vo všetkých prípadoch zdôrazňujú reálnu prítomnosť Ducha svätého počas bohoslužieb, veriaci očakávajú istý druh božieho zásahu v podobe darov Svätého ducha, a podporujú priamu účasť na bohoslužbách od všetkých zúčastnených veriacich, zhromaždenie vždy vedie kazateľ, ktorý svojím prejavom inšpiruje prítomných k prejavovaniu spontánnej účasti v podobe spevu, tanca, modlitieb, často dochádza k extatickým prejavom (ANDERSON 2004: 9). Výraz „letničné“ hnutia má svoj lingvistický pôvod v gréčtine, kde sa vzťahuje na päťdesiaty deň po židovskej slávnosti svätenia paschy. V tom období, podľa Skutkov 2:1-4, Duch svätý naplnil apoštolov ranokresťanskej cirkvi a tí prehovorili jazykmi. Táto udalosť je považovaná za počiatok vzniku kresťanskej cirkvi. Stúpenci súčasných letničných hnutí sami seba vnímajú ako pokračovateľov týchto prvých apoštolov, stelesňujúc tak vieru a prvky pôvodného, autentického kresťanstva v dnešnej dobe. Sústreďujú sa na prejavy glosolálie, ako aj na iné prejavy „darov Svätého ducha“, dnešní letničiari sa vo svojej viere hlásia k odkazu pôvodných kresťanských skupín (COLEMAN 2000: 21). Vďaka tomuto deklarovanému príklonu k pôvodným kresťanským tradíciám sa môžu letničné hnutia radiť k fundamentalistickým kresťanským skupinám (MARTIN 2002: 2-3). Hoci po formálnej stránke môžeme letničiarov vo všeobecnosti radiť k fundamentalistom (dôraz na biblický literalizmus, ambícia obnoviť pôvodné kresťanstvo atď.), nie sú prisne upätí na formálne teologické systémy a doktríny, skôr kladú dôraz na emocionálne prežívanie viery – svedectvá, extatické prejavy, telesné prežívanie (COX 1995: 15).
- 6 Do skupiny z hľadiska rómskej religiozity okrajových náboženských zoskupení zaradíme Pravoslávnu cirkev, Reformovanú kresťanskú cirkev (kalvínov), Cirkev bratskú a Cirkev adventistov siedmeho dňa. Všetky tieto cirkvi a náboženské hnutia sú pre danú lokalitu málo významné a Rómovia o ne nejavia veľký záujem. Preto sa budeme vo zvyšku práce venovať najmä tým cirkvám a hnutiam, ktoré pre Rómov v danej lokalite zohrávajú dôležitú úlohu.
 - 7 Slovo života je súčasťou veľkého medzinárodného a dobre zorganizovaného *Faith Movement* (Hnutie viery). Európsky zakladateľ Slova života, švédsky pastor Ulf Ekmann z Uppsaly, sa inšpiroval americkým kazateľom Kennethom Haginom, z myšlienok ktorého sa neskôr inšpirovalo Hnutie viery. Slovo života sa v rámci charizmatických hnutí radí k takzvaným hnutiam prosperity (*prosperity movements*). Hlásajú možnosť aktivizácie ľudského potenciálu pre každého jednotlivca, ktorý si tak môže zabezpečiť osobnú prosperitu, šťastie, a napokon spasenie. Slovo života je v pravom zmysle globálnym hnutím, pre svoju misiu dokážu využívať internet a techniku, na Slovensko často chodia pastori a kazatelia z celého sveta, majú veľmi plodnú publikačnú činnosť, pravidelne vydávajú časopis *Víťazný život*.
 - 8 V niektorých lokalitách najmä východného Slovenska začína hrať významnú rolu rómsky charizmatický zbor *Devleskero kher* (Boží dom), ktorý pôsobí od roku 2000 v Košiciach vďaka misionárovi rómskeho pôvodu, Štefanovi Hornovi z Nemeckého lentičného zväzu *Bund Freier Pfingstmeinden* (*Federácia slobodných letničných hnutí*), ktorá sa sformovala po druhej svetovej vojne. V tomto hnutí má napríklad svoj pôvod známy charizmatický misionár Reinhard Bonnke. *Devleskero kher* vedie skupinky veriacich najmä v Sabinove, v okolí Košíc, v Turni nad Bodvou, v Medzanoch, v Prešove.

- 9 Metonymia u neho pozostáva zo znaku, indexu a signálu, kde v znakovom vzťahu A vyjadruje B ako súčasť celku, index znamená, že A indikuje B, a signál sa vzťahuje na skutočnosť, že A aktivuje B, čiže vzťah medzi A a B je kauzálny (POEWE 1994: 245).
- 10 Na mnohých miestach Slovenska začali väčšinové cirkvi cieľavedome pracovať s pastoráciou Rómov. Najznámejšie sú aktivity saleziánov v Bardejove (pozri DJURIŠIČOVÁ 2003), evanjelická cirkev rozvíja aktivity v rómskych komunitách v Rankovciach (MINÁČ 2003) a v Slavošovciach, a aj gréckokatolícka cirkev sa v súčasnosti začala viac venovať Rómom, najmä prostredníctvom kňaza Petra Horvátha, ktorý má na starosti pastoráciu Rómov v okresoch Sobrance a Michalovce, a takisto pod vplyvom Martina Mekela, ktorý založil pastoračné centrum v Čičave a pôsobí vo viacerých obciach okresu Vranov nad Topľou. Ústav etnológie SAV v roku 2010 realizuje za podpory Fondu sociálneho rozvoja pod vedením Tatiany Podolinskej rozsiahly výskum pôsobenia cirkví a náboženských hnutí medzi Rómami na Slovensku s dôrazom na ich vplyv na sociálnu inklúziu Rómov (akronym SIRONA). Výsledky tohto výskumu by mali jednak úplne zmapovať pôsobenie všetkých cirkví a hnutí (aj neregistrovaných) v rómskych komunitách, jednak načrtnúť a popísať vplyv konverzií na sociálnu inklúziu Rómov.
- 11 U niektorých informátorov, ktorí sú zároveň špecialisti na mágiu, som sa stretol práve s odmietaním cirkevných inštitúcií, no zároveň zdôrazňovali, že za svoje magické schopnosti vďačia jednak vlastným zručnostiam a schopnostiam, ale najmä Bohu.
- 12 Faktor hľadania svetonázoru poskytuje jednotlivcovi, prežívajúcemu ambivalentné hodnoty vychádzajúce z postmodernistickej relativizácie, osvojiť si pevný a jednoduchý hodnotový systém a podľa toho riadiť svoj život (BECKFORD 1975: 130).
- 13 S istou mierou zveličenia by sa dala úloha, ktorú zohral pastor Slova života medzi rómskymi letničiarimi v tejto lokalite, prirovnať k pôsobeniu pastora, ktorý stál pri zrode rómskeho charismatického hnutia v Európe – pastorovi Clementovi Le Cossecovi, ktorý bol takisto nerómskeho pôvodu, no v rómskych veriacich dokázal vzbudiť dovtedy nevídanú vlnu náboženského zápalu, ktorá vyústila do zakladania rómskych evanjelických zborov v celej Západnej Európe (ACTON 1979).
- 14 Samozrejme, do hry v tomto prípade vstúpili aj iné faktory, ktoré majú na neúspechu misie Devleskero kher v skúmanej lokalite rovnaký podiel, a to, že centrála Devleskero kher je v Košiciach, bolo treba dochádzať na zhromaždenia viac ako 70 kilometrov. Toto hnutie viedlo misie aj na iných miestach východného Slovenska (Sabinov, Košice, Moldava nad Bodvou), ktoré považovali za prioritnejšie, keďže tam pôsobili už dlhší čas, a tak na kvalitné pokrytie iných lokalít nemali časové a ani ľudské kapacity.

LITERATÚRA

- ACTON, T. (1979): The Gypsy Evangelical Church. In: Stephen Cranford (ed.), *The Ecumenical Review – Journal of the World Council of Churches* 31/3, s. 11-17.
- ANDERSON, A. (2004): *An Introduction to Pentecostalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BLÉNESI, E. (2003): Process of Formation of Roma Identity in East Central Europe. In: Sami Salo a Csaba Prónai (eds.), *Ethnic Identities in Dynamic Perspective*. Budapest, s. 203-209.
- BECKFORD, J. A. (1975): *The Triumph of Prophecy – A Sociological Study of Jehovah's Witnesses*. Oxford: Blackwell.
- COX, H. (1995): *Fire from Heaven: The Rise of Pentecostal Spirituality and the Reshaping of Religion in the Twenty-First Century*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley.

- COLEMAN, S. (2000): *The Globalization of Charismatic Christianity – Spreading the Gospel of Prosperity*. Oxford: Oxford University Press.
- DJURIŠIČOVÁ, D. (2003): Cirkev ako iniciátorka zmien v rómskej spoločnosti (možnosti a obmedzenia). Príklad z Bardejova. In: Milan Kováč - Arne B. Mann (eds.), *Boh všetko vidí – duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, s. 103-114.
- DROOGERS, A. (1994): The Normalization of Religious Experience – Healing, Prophecy, Dreams, and Visions. In: Karla Poewe (ed.), *Charismatic Christianity as a Global Culture*. Colombia: University of South Carolina Press, s. 33-49.
- FOSZTÓ, L. (2005): Conversions to Pentecostalism among the Roma in Romania, príspevok pre konferenciu *Religious Conversion after Socialism*, Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle.
- HOLDEN, A. (2002): *Jehovah's Witnesses – Portrait of a Contemporary Religious Movement*. London: Routledge.
- HUNT, S. – HAMILTON, M. – WALTER, T. (1997): Introduction – Tongues, Toronto and the Millenium. In: Stephen Hunt, Malcolm Hamilton a Tony Walter (eds.), *Charismatic Christianity – Sociological Perspectives*. London: MacMillan Press, s. 1-16.
- KOVÁČ, M. - MANN, A. B. (2003): Rómovia a viera. In: Milan Kováč - Arne B. Mann (eds.), *Boh všetko vidí – duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, s. 9-15.
- KREKOVIČOVÁ, E. (2005): *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike*. Bratislava: Ústav etnológie SAV.
- MANN, A. B. (2003): Magická ochrana novorodenca u Rómov na Slovensku. In: Milan Kováč a Arne B. Mann (eds.), *Boh všetko vidí – duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, s. 85-102.
- MARTIN, D. (2002): *Pentecostalism: The World Their Parish*. Oxford: Blackwell.
- MARUSHIAKOVA, E. – POPOV, V. (1999): The Relations of Ethnic and Confessional Consciousness of Gypsies in Bulgaria. In: *Facta Universitatis University of Niš* 2/6, s. 81-89.
- MINÁČ, J. (2003): Rómske nové duchovné piesne v obci Rankovce. In: Milan Kováč - Arne B. Mann (eds.), *Boh všetko vidí – duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, s. 37-54.
- PALOUTZIAN, R. F. et. al. (1999): Religious Conversion and Personality Change. In: *Journal of Personality* 67/6, s. 1047-1079.
- PLACHÁ, Ľ. (2007): *Dosah pôsobenia letničných a charizmatických hnutí u Rómov – so zameraním na transformáciu emického vnímania rómskej etnickej identity*. Diplomová práca. Univerzita Komenského Bratislava.
- POEWE, K. (1994): Rethinking the Relationship of Anthropology to Science and Religion. In: Karla Poewe (ed.), *Charismatic Christianity as a Global Culture*. Colombia: University of South Carolina Press, s. 234-258.
- PODOLINSKÁ, T. (2003a): Boh alebo Satan? Úloha nového náboženského hnutia Slovo života v polarizácii rómskej kolónie v Plaveckom Štvrtku. In: *Slovenský národopis* 51/1, s. 4-31.
- PODOLINSKÁ, T. (2003b): Boh medzi vojnovými plotmi – náboženská polarizácia v rómskej kolónii v Plaveckom Štvrtku. In: Milan Kováč - Arne B. Mann (eds.), *Boh všetko vidí – duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, s. 147-175.
- PODOLINSKÁ, T. (2007): „Čokoládová Mária“ – „rómske kresťanstvo“ na Slovensku. In: *Etnologické rozpravy* XIV, 1/2007, s. 50-77.
- PODOLINSKÁ, T. (2009): Nová rómska duchovná identita. Charizmatické hnutia medzi Rómami na Slovensku. In: Gabriela Kiliánová, Eva Kowalská a Eva Krekovičová (eds.), *My a tí druhí v modernej spoločnosti. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava: Veda, s. 175-216.

- RAMBO, L. - FARHADIAN, C. F. (1999): Converting – Stages of Religious Change. In: Christopher Lamb a Darrol Bryant (eds.), *Religious Conversion. Contemporary Practices and Controversies*. London: Cassel, s. 23-34.
- RIES, J. (2005): Gypsies and the People of God – The Impact of Pentecostal Mission on Roma Culture, príspevok pre konferenciu *Religious Conversion after Socialism*, Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle.
- ROSE LANGE, B. (2003): *Holy Brotherhood – Romani Music in a Hungarian Pentecostal Church*. Oxford: Oxford University Press.
- SHERKAT, D. E. - WILSON, J. (1995): Preferences, constraints, and choices in religious markets: An examination of religious switching and apostasy. In: *Social Forces* 73, s. 993-1026.
- SLAVKOVA, M. (2005): Gypsies in Lom – the Case of Gypsies who Convert to Protestant Christianity, príspevok pre konferenciu *Religious Conversion after Socialism*, Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle.
- STARK, R. - IANNACCONE, L. (1997): Why the Jehovah's Witnesses Grow so Rapidly: A Theoretical Application. In: *Journal of Contemporary Religion* 12/2, s. 133-157.
- STEWART, M. (1997): *The Time of the Gypsies*. Oxford: Westview Press.

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied

Adresa redakcie:

Klemensova 19

813 64 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: *slovensky.narodopis@savba.sk*

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma:

Slovak Academic Press, Ltd.

P.O. Box 57, Nám. Slobody 6

810 05 Bratislava

Slovakia

e-mail: *sap@sappress.sk*

Elektronická verzia prístupná na:

<http://www.sappress.sk>

<http://www.uet.sav.sk/slovenskynarodopis.htm>

Registračné číslo: 7091

SLOVAK ETHNOLOGY

Journal of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 58, 2010, Number 3

Address of the Editorial Office:

Ústav etnológie SAV, Klemensova 19,

813 64 Bratislava, Slovakia, e-mail: *slovensky.narodopis@savba.sk*

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd., P.O. Box 57, Nám. slobody 6,

810 05 Bratislava, Slovakia, e-mail: *sap@sappress.sk*

and

SLOVART G.T.G. Ltd., Krupinská 4,

P.O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

ISSN 1335-1303
EV 3355/09

MIČ 49 616
